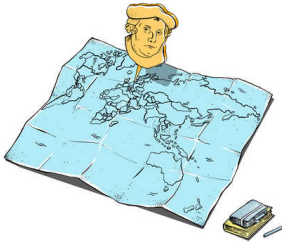

Forum in de geest van Luther

illustraties gemma pauwels

WITTENBERG

500 jaar - reportage - Reformatie In de zoektocht naar de sporen van de Reformatie zijn we weer even terug op de plek waar het in 1517 begon: in Wittenberg, waar Luther zijn 95 stellingen publiceerde en waar dezer dagen de Duitse Kirchentag plaatsvindt. Deel 15 van een serie.

WILFRED VAN DE POLL

Alleen de binnenhof is nog niet klaar. Het is begin deze week, een zonnige dag. Tussen een afzetting van rode linten, pal onder een plakkaat met een baldakijntje en het hoofd van Maarten Luther, staan grote witte zakken met stenen en een kiepwagentje. Ewald en Carmen (66) Schneider schudden hun hoofd. "De belangrijkste plek", zegt Ewald. "En uitgerekend die is nog niet af!"

Toch glimmen de Wittenbergenaars van trots. Ze staan voor het 'Lutherhuis', het oude klooster waar Luther van 1524 tot aan zijn dood in 1546 woonde. Niet alleen dat gebouw is de afgelopen maanden opgeknapt - op de binnenhof na dan - héél Wittenberg is onder handen genomen, vertellen ze. Alles is verbouwd, vernieuwd, gepoetst. Nooit zagen ze hun stad er fraaier bij liggen.

Die maakt zich dan ook op voor een grote toestroom van bezoekers. Vanwege de pas geopende 'wereldtentoonstelling' over Luther, die de hele zomer duurt. Maar ook vanwege de 'Kirchentag', die dit weekend in het stadje aan de Elbe neerstrijkt. Meer dan honderdduizend bezoekers krijgt het dan te verstouwen. De meesten komen op zondag, voor de afsluitende openluchtdienst.

De 'Evangelische Kirchentag', een vierdaagse conferentie van Lutheranen (die heten in Duitsland 'evangelisch'), is een begrip in Duitsland. De media doen er uitgebreid verslag van. Hij wordt om de twee jaar gehouden in een andere stad, kriskras door het land, een beetje zoals de zondagse krimi 'Tatort' ook iedere keer ergens anders speelt. Dit jaar is de conferentie in twee steden tegelijk: Berlijn en Wittenberg, daar zo'n 100 kilometer vandaan.

Die dubbele locatie is gekozen vanwege de viering van 500 jaar Reformatie. Daar wilde de Kirchentag natuurlijk bij stilstaan. En dan kun je niet om Wittenberg heen. Dat stadje in Saksen-Anhalt was het centrum van Luthers beweging. Hier begon het allemaal, hier timmerde de reformator naar verluidt zijn 95 stellingen tegen de Slotkerk. Die trouwens ook puntgaaf gerestaureerd is.

Lopend langs de Elbe, tussen volkstuintjes door, wijzen Carmen en Ewald Schneider naar een weiland in de verte, aan de overkant van de rivier. Daar, op de

'Elbwiese', zal de afsluitende dienst plaatsvinden. Natúúrlijk komen de Schneiders ook. Zo'n mega-evenement is er in hun voormalig DDR-stadje, naast Luther vooral bekend om zijn stikstoffabriek, niet vaak. De plek is goed gekozen, vindt Carmen. "Je hebt vanaf daar zo'n mooi uitzicht op de Slotkerk."

'Reformatie betekent: de wereld onderzoeken' - het motto staat op posters overal in Wittenberg. Als het voor één kerkelijk evenement in Duitsland opgaat, dan is dat wel de Kirchentag, lijkt het. Wie bij dat woord aan een muffige toogdag voor theologen denkt, of aan een kerkelijk onderonsje, heeft het mis. Natuurlijk, er wordt veel gebeden, gezongen en in de Bijbel gelezen. Maar wat vooral opvalt is de brede, maatschappelijke insteek, en ook de aandacht ervoor vanuit politiek en media.

Kerk en samenleving gaan hier met elkaar in gesprek. Er zijn honderden bijeenkomsten, die naast typisch kerkelijke kwesties over elk denkbaar onderwerp gaan: klimaat, oorlog, grotestadsproblemen, populisme, Oost-Europa - ga zo maar door. Ook politici en schrijvers schuiven aan. Dan zijn er nog de vele concerten, van jazz tot folk. Het programma telt 576 pagina's.

Cultureel erfgoed

De Kirchentag is zo langzamerhand Duits cultureel erfgoed. Hij begon in 1949, het jaar waarin de Bondsrepubliek werd opgericht. "Al vanaf het begin had de Kirchentag een uitgesproken politiek en maatschappijkritisch karakter", zegt godsdienstsocioloog Gert Pickel van de Universiteit van Leipzig. Hij deed onderzoek naar de Kirchentag en schreef er in 2015 een boek over.

Dat politieke had alles te maken met de oorlog. Voor de oprichters van de Kirchentag was dat een pijnlijk hoofdstuk. Veel Duitse kerken hadden geen weerstand

geboden tegen de nazi's. Sommigen steunden Hitler zelfs ronduit, de 'Duitse christenen'. Daarmee wilden de oprichters niets te maken hebben, vertelt Pickel. Ze zochten aansluiting bij de Lutherse christenen die zich tijdens de oorlog juist verzetten tegen de nazi's, onder de naam 'Bekennende Kirche'.

Het verklaart de aandacht voor de actualiteit, die er van meet af aan was. De Duitse kerken mochten zich niet nog een keer zo gedachteloos laten meeslepen. Een lekenbeweging die reflecteerde op de politieke situatie moest de kerken scherp houden. Ze wilden daarom ook onafhankelijk zijn. Nog steeds staat de stichting 'Deutsche Evangelische Kirchentag' formeel los van het kerkelijke instituut, al zijn er nauwe banden gegroeid.

In de begintijd waren de bezoekersaantallen, op een enkele piek na, gering. Ook de invloed op de Duitse samenleving was beperkt, vertelt Pickel. Dat veranderde drastisch in de jaren 70 en 80. De Kirchentag groeide uit tot een broedplaats voor de Duitse vredesbeweging en de milieubeweging. Het aantal bezoekers steeg explosief. "Een hoogtepunt was 1981, in Hamburg. Die conferentie was zéér politiek, met felle debatten over de vraag of de Amerikanen raketten in Duitsland mochten plaatsen."

Niet alleen stonden er toen al veel politici op de podia, de invloed werkte ook de andere kant op, vertelt Pickel. Vanuit de Kirchentag zijn velen politiek bewust geworden, mensen die later in de politiek actief werden. De conferentie fungeerde zelfs min of meer als kraamkamer van een nieuwe partij, die de Duitse politiek in de jaren 80 bestormde: De Groenen. Zij waren pacifistisch en hadden oog voor het milieu. Veel van de oprichters en eerste leden waren vaste Kirchentag-bezoekers, zegt Pickel.

Milieu

Nog steeds is er tussen de Kirchentag en de Groenen volgens hem een 'extreem nauwe verbinding'. Zo zit een van de huidige leiders van de Groenen, Katrin Göring-Eckardt, in het bestuur van de Kirchentag. En nog steeds stemt meer dan de helft van alle bezoekers op de Groenen. In de programmering is dat duidelijk terug te zien, waar het woord *umwelt*, het milieu, vaak opduikt.

Zo invloedrijk als in de jaren 80 zijn de Kirchentage niet meer. Maar door de uitgebreide media-aandacht en de vele bekende politici die er optreden, speelt de Kirchentag nog steeds een rol in het aanjagen van het publieke debat. Ook is de conferentie een soort forum voor het Duitse maatschappelijke middenveld, legt Pickel uit. Zo is er de 'markt van de mogelijkheden', een informatiemarkt met honderden stands van sociaal betrokken clubs.

Het publiek van de Kirchentag bestaat uit een zeer trouwe kern van mensen die elke keer weer komen, sommigen al decennialang. "Maar naast die oude garde komen er ook op elke editie weer verrassend veel jongeren", zegt Pickel.

Zoals Norman Ley en Claas Goldenstein, beiden 24 jaar oud. De vrijwilligers helpen in Wittenberg bij het optuigen van de 'ontmoetingstent voor jongeren'. Ze komen uit de buurt van Hannover en kennen elkaar van de 'Evangelische Jugend', een jongerenbeweging die in heel Duitsland actief is.

Voor Ley, die pedagogie studeert, is het de derde Kirchentag. Hij vindt vooral de vele culturele acts leuk. De poetry-slam. Het is de uitgebreide mix die de conferentie boeiend maakt, vindt Goldenstein, die milieuwetenschappen studeert. Ze zitten in de 'Jugendpolitische' raad van de protestantse kerk in hun deelstaat, waar het vaak over 'sociale gerechtigheid' gaat, en over vluchtelingen.

Voor dat laatste onderwerp,

zeggen ze, leeft in hun vriendenkring. Socioloog Pickel kijkt daar niet van op. Hij merkt rond dat thema zoiets als een 'nieuwe golf van engagement'. Waar in de jaren 80 de atoombom en het gat in de ozonlaag hoog op de agenda stonden, geldt iets soortgelijks nu voor bootvluchtelingen en migranten. Er zijn op opvallend veel debatten over.

AfD

Pikant is dat ook de anti-immigratiepartij Alternatieve für Deutschland (AfD) is uitgenodigd. "De gedachte is dat je met hen in gesprek moet gaan", zegt Pickel. Maar de uitnodiging ligt uiterst gevoelig, er is veel om te doen. Bij de katholieke Kirchentag, die is er ook, was de AfD niet welkom, weet Pickel.

Het ledental van de protestantse kerken loopt ook in Duitsland terug, maar op de Kirchentag is dat niet te merken. De bezoekersaantallen liggen stabiel rond de 100.000. En tekenen dat de rek eruit begint te gaan, ziet Pickel niet. Misschien ligt dat aan het open, culturele karakter. Er komen veel mensen die geen lid van een kerk meer zijn, maar zich nog wel verbonden voelen, zegt Pickel.

"Eigenlijk kom ik vooral voor de 'Kirchentag-feeling'", lacht Ley. "Het samenkomen met zoveel anderen die ook geloven." Hoewel, nu hij er bij stilstaat, lang niet alle bezoekers christen zijn of iets hebben met de kerk. Maar dat is ook oké. "De een komt voor het geloof, de ander voor de politiek."

SPOREN VAN DE REFORMATIE

De Reformatie, die in 2017 500 jaar geleden begon, was een keerpunt in de geschiedenis. Het begon met Maarten Luther, die in 1517 in opstand kwam tegen het kerkelijk gezag. Hij kreeg veel navolging, onder anderen in het Zwitserland van Zwingli en Calvijn. Trouw reist de wereld over om de sporen van de Reformatie in beeld te brengen.

Wat was de invloed van deze beweging op ons denken, op de kunsten, op taal, op wetenschap en op politiek? De vorige aflevering verscheen op 12 mei.